

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»
У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІTHE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “CREATIVE INDIVIDUALITY
OF A PERSON” IN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL LITERATURE

У статті розглядається поняття «творча індивідуальність особистості». Зазначається, що це поняття відсутнє в багатьох наукових джерелах, і автори виявляють плурантину у використанні термінів «творча індивідуальність» і «творча особистість». Стаття акцентує на гуманізації освіти як ключовому орієнтирі для вивчення творчої індивідуальності. Розглядаються індивідуальність, творча індивідуальність та інші терміни у контексті освіти та розвитку особистості. У науковій роботі автор розглядає поняття «індивідуальність» через призму вивчення інтегративного підходу в педагогіці. У статті автором висвітлено основні процеси розвитку індивідуальності через врахування ряду ключових факторів, серед яких: «черпання» знань з досвіду професійної діяльності через спілкування з майстрами; розвиток креативного мислення у здобувачів, їх творчих здібностей, та створення процесу креативного навчання, який постійно стимулює майбутнього фахівця до винаходів, виявлення фантазії, кмітливості, мисленнєвого конструювання та проявлення ініціативи. Автор визначає творчість як вияв індивідуальності та обґрунтовує її значення в різних аспектах життя людини. У статті розкрито сутність та зміст поняття «творчість». На думку дослідника, творчість варто сприймати як особистісну рису, як реалізацію власної індивідуальності людини, а не просто як набір характеристик. Він вважає, що творчий процес є виявленням індивідуальності. Наприкінці статті, автором запропоновано найважливіші тлумачення науковій дефініції «творча індивідуальність», серед яких дане поняття розглядається як унікальність особистості, що безкінечно розвивається у своїй цілісності та виявляється у засвоєнні та створенні досвіду творчого життя; як вияв унікального комплексу властивостей, що забезпечує внутрішню цілісність, активність та самостійність особистості під час втілення оригінальних результатів діяльності тощо. В процесі аналізу означеного феномену у науково-педагогічній літературі автор дійшов до наступного висновку, що кожна людина має потенціал для творчості та індивідуальності, який може проявлятися в різних аспектах її життя, важливо визнавати та підтримувати цей потенціал для стимулювання розвитку творчих та унікальних якостей кожної особистості. Під час написання даної статті автор використовував теоретичні методи дослідження, такі як аналіз, узагальнення, конкретизація, систематизація, метод індукції, дедукції.

Ключові слова: творча індивідуальність, гуманізація освіти, індивідуальність, творчість, освіта та розвиток особистості.

The article explores the concept of «creative individuality of a person». It notes the absence of this term in many scientific sources, highlighting the confusion between the terms «creative individuality» and «creative personality». The article emphasizes the humanization of education as a key orientation for studying creative individuality. The terms individuality, creative individuality, and others are examined in the context of education and personality development. In the scientific work, the author examines the concept of «individuality» through the prism of studying the integrative approach in pedagogy. In the article, the author highlights the main processes of individuality development by taking into account a number of key factors, including: getting knowledge from the experience of professional activity through communication with masters; the development of creative thinking in students, their creative abilities, and the creation of a creative learning process that constantly stimulates the future specialist to invent, reveal imagination, cleverness, mental construction and show initiative. The author defines creativity as a manifestation of individuality and justifies its significance in various aspects of human life. The article reveals the essence and content of the concept of «creativity». According to the researcher, creativity should be perceived as a personal trait, as the realization of a person's own individuality, and not just as a set of characteristics. He considers the creative process as a manifestation of individuality. At the end of the article, the author proposed the most important interpretations of the scientific definition of «creative individuality», among which this concept is considered as the uniqueness of the individual, which endlessly develops in its integrity and manifests itself in the assimilation and creation of creative life experience; as a manifestation of a unique complex of properties that ensures the internal integrity, activity and independence of the individual during the implementation of original activity results, etc. In the process of analyzing this phenomenon in the scientific and pedagogical literature, the author came to the following conclusion that every person has the potential for creativity and individuality, which can be manifested in various aspects of his life, it is important to recognize and support this potential to stimulate the development of creative and unique qualities of each individual.

While writing this article, the author used theoretical research methods, such as analysis, generalization, specification, systematization, the method of induction, deduction.

Key words: creative individuality, humanization of education, individuality, creativity, education and personality development.

УДК 378:159.954]:82-96
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.11>

Бутрей Д.І.,
аспірант кафедри педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день перед системою освіти стоїть завдання максимально розкрити в особистості її самостійність, творчість, активність та розвиток

унікального творчого потенціалу людини. Також важливо виховати особистість, яка буде суб'єктом соціального життя, самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

Сучасні реалії життя вимагають від будь-якої особистості бути творчою індивідуальністю, яка може продуктивно підходити до змін та інновацій, що відбуваються в країні, і бути конкурентоспроможною на «ринку праці». Лише творча особистість здатна адекватно та гнучко справлятися з терміновими проблемами, енергійно сприймати оточуючий світ, виявляти пошукову активність та приймати самостійні відповідальні рішення.

Таким чином, освітня система, мистецька зокрема, зобов'язана спрямовувати зусилля на виховання творчої особистості, яка є активним учасником соціального життя, здатна до постійного саморозвитку, самовизначення та самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У філософії поняття індивідуальності розглядалось Г. Гегелем, С. К'єркегором, Дж. Локком та іншими. Розгляду поняття «індивідуальність» присвячувались роботи таких психологів як: А. Адлер, Т. Адорно, М. Горкгаймер, К. Юнг та інші.

Розгляд сутності поняття «творча особистість» ми зустрічаємо в методичних роботах таких педагогів як О. Отич, С. Русова, С. Сисоєва, В. Черкасов та ін. У контексті формування фахівців мистецьких напрямків, сучасні науковці, такі як М. Касянчук, Ю. Мережко, О. Петрикова, приділяють увагу цій проблематиці у процесі навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, у науково-педагогічній літературі, ми не зустрічаємо усталеного визначення сутності поняття «творча індивідуальність особистості». Отже, це зумовлює вибір **мети статті** – зробити аналіз існуючих наукових робіт щодо обраної проблематики, дослідити визначення сутності творчої індивідуальності особистості у сучасних психолого-педагогічних джерелах.

Виклад основного матеріалу. Поняття «індивідуальності» у різних часових проміжках набувало різних сенсів та значень, серед яких: неповторність, оригінальність, одиничність, унікальність, самобутність, винятковість. Оскільки зміст поняття «індивідуальність» не фіксувався строго в гуманітарних наукових дослідженнях, воно часто ототожнювалося з термінами «особистість» та «індивід».

З мови філософії науковці виділяють три загальні означення індивідуальності:

- одиничність (атомарність, унікальність, неповторність);
- самовизначення (свобода);
- органічна цілісність.

Будь-яка індивідуальність є одиничним суб'єктом. Одиничність та неповторність є важливими параметрами індивідуальності, хоча й не формують її [8].

На думку деяких дослідників (Т. З. Гарасимів), поняття «індивідуальність» у сучасному науковому

дискурсі корелюється з поняттям «особистість». У західній психології терміни «особистість» та «індивідуальність» взагалі часто не розмежовуються, а виступають як синоніми [1].

На сьогоднішній день не існує загальноприйнятої точки зору про феномен індивідуальності, незалежно від того, чи йдеться про філософську науку, чи психологію та соціологію. У світлі цього, дослідження призначене визначити сутність творчої індивідуальності особистості, як філософської, так і психолого-педагогічної категорії, і конкретизувати її зміст.

Особистість та індивідуальність в людині не можуть існувати одна без одної, вони є взаємопов'язаними. Індивідуальність – це частина простору, обмежена в межах людини. Реалізація особистості відбувається через вчинки, які «розгортають» людину у зв'язку з тим, що у глибині її свідомого існування світ стає об'єктом цих вчинків [5].

Під терміном «індивідуальність» розуміється неповторна та унікальна специфіка особистості, яка включає в себе властиві тільки їй особливості. Вираз індивідуальності людини може виявлятися у різних рисах темпераменту, характеру, у специфіці власних інтересів та психічних процесах, а також у особливостях її діяльності та творчості. Кожна особа відрізняється в першу чергу своїм внутрішнім, суб'єктивним світом, і цей аспект індивідуальності визначається значно сильніше, ніж зовнішність та фізичні характеристики.

Говорячи про творчу індивідуальність, маємо на увазі формування творчих здібностей, наявність творчого потенціалу та потребу у творчій праці на благо суспільства з метою власної самореалізації і самовираження. Це також охоплює диференціацію творчої діяльності особистості та її спрямованість у конкретні сфери професійної діяльності. Також важливими складовими творчої індивідуальності є рівень творчих досягнень, особистий стиль творчості та особлива ієрархія мотивів, серед яких творче самовираження займає головне місце [5].

Творчість, на ряду з креативним мисленням, виникає, коли особистість прагне орієнтуватися у оточуючому середовищі самостійно, не будучи затьмареною авторитетами інших, при постійній невпевненості у стабільності загальних істин, а також прагнучи перевіряти все на практиці, на власному досвіді.

С. Русова великою мірою пов'язувала розвиток творчості з уявою та фантазією. Водночас, наголошувала на стримуванні їх і спрямуванні в пізнавальне русло. «Перший обов'язок вихователя – стримувати фантазію дитини, бо вона, як вогонь, може бути і гарним слугою і небезпечним господарем ..., разом із цим треба культивувати дитяче уявлення, давати йому певний матеріал, відповідний його нахилам» [6].

Спираючись на досвід передових представників педагогічної думки, таких як Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель, Русова стверджувала що в педагогічній діяльності варто звертати «велику увагу на формування розуму, на впорядкування розумових сил. На вироблення самого розуму й активної думки, а не на накидання в голову учнів різноманітних знань» [3].

Розвиток індивідуально-творчих професійних здібностей особистості передбачає не лише запам'ятовування та механічне відтворення інформації, але і її творче переосмислення, пошук нових сенсів, створення креативних інтерпретацій, формування власного ставлення до неї, розуміння важливості та ефективності певних шаблонів, теорій та методичних рекомендацій. Крім того, це передбачає здатність майбутнього професіонала вести діалог з авторами, активно обговорювати та висловлювати свої думки. Необхідність індивідуально-творчого розвитку особистості студента впливає з цілей сучасної загальноосвітньої та професійної школи, які спрямовані на творчий розвиток особистості, створення умов для її самовдосконалення, розкриття та реалізації всіх її здібностей і потреб у праці, в чому і полягає сутність її життя [5].

На наш погляд, основні процеси розвитку індивідуальності варто досліджувати, враховуючи ряд ключових факторів:

- «Черпання» знань з досвіду професійної діяльності через спілкування (в т. ч. неформальне) з майстрами та поступове ознайомлення з досягненнями в робітничій творчості.

- Розвиток креативного мислення у студентів, їх творчих здібностей, та створення процесу креативного навчання, який постійно стимулює майбутнього працівника до винаходів, виявлення фантазії, кмітливості, мисленнєвого конструювання та проявлення ініціативи.

В результаті творчої діяльності виникає якісно новий продукт або вноситься новизна в організацію чи технологію трудової практики, конструкцію або предмет праці. Цей результат може бути новим для суспільства в цілому (винаходи та відкриття) або для окремої установи, компанії чи підприємства (пропозиції та вдосконалення). Разом з тим, продукт творчості може мати й суб'єктивну новизну, бо часто є новим лише для самого винахідника. Такий результат виникає, оскільки особистість не зустрічала аналогічних рішень у своїй практиці та у суб'єктивному досвіді, але досягла їх внаслідок роздумів, власних здогадок, ідей, інтуїції чи уяви.

За допомогою вирішення творчих завдань вивчається досвід творчої діяльності, і особистість набуває здатності творчо вирішувати професійні завдання з новими підходами. Як свідчить

практика, всі творчі особистості пройшли подібний шлях: від відкриття істин, що є новими лише для них самих, до виявлення мало відомих істин і, нарешті, до створення нових для всіх істин [5].

Визначення терміну «творча індивідуальність людини» відсутнє в жодному тлумачному словнику. Хоча цей термін зустрічається в ряді педагогічних досліджень (Г. Грішина, М. Казакіна, О. Іванова, В. Максакова, В. Кан-Калик, Н. Пілюгіна, В. Сластьоніна та ін.), більшість авторів не уточнює, що саме вони мають на увазі під цією концепцією. Також, у цих дослідженнях часто використовують терміни «творча індивідуальність» і «творча особистість» як синоніми, що додає плутанини до розуміння. Важливо відзначити, що індивідуальність, творча індивідуальність, особистість і творча особистість не є абсолютно ідентичними термінами, хоча вони часто взаємодіють між собою.

Найбільш вдале визначення творчої особистості знайшла С. О. Сисоєва, що розкриває його через визначення креативної особистості. Під креативною особистістю розуміється та, яка володіє внутрішніми передумовами, такими як особисті утворення та нейрофізіологічні задатки, що стимулюють її творчу активність, незалежно від наявності зовнішнього спонукальника. Але творча активність не обов'язково є продуктивною, на відміну від творчої діяльності, тобто такого творчого процесу, наслідком якого є певне нове досягнення. Творча ж особистість згідно С. Сисоєвої є креативною особистістю, яка внаслідок зовнішніх факторів (стимулів) набула додаткових мотивів, особистісних формувань і здібностей. Ці аспекти сприяють реалізації творчого потенціалу людини та досягненню результатів у різних сферах творчої діяльності [7].

Вирішення питання творчої індивідуальності передбачає обрання такого собі «камертону», що буде визначати загальний напрямок дослідження. У нашому випадку, таким орієнтиром служить гуманізація освіти, яка має на меті допомогти реалізації потенціалу людини. Важливо також зауважити, що не існує остаточного «списку» здібностей і якостей людини. З огляду на багатогранність людської природи, можна виділити одну з головних і маловивчених якостей – відкритість перед нескінченними можливостями.

Індивідуальність розкривається та розвивається в контексті особистісного зростання людини. Вона є невіддільною частиною особистості, що забезпечує цілісність всіх її проявів. Індивідуальність ширша, багатша та яскравіша, ніж соціальний аспект людини, закріплений у особистісних виявах, завдяки природним характеристикам. Конкретне поєднання природних і соціальних рис, таких як схильності та здібності, дозволяє особистості самореалізовуватися та

виявляти творчість в діяльності та міжособистісних відносинах [2].

Інтегративний підхід в педагогіці говорить про те, що індивідуальність – це найвищий синтез, інтегративний результат життєвого шляху людини. Це особливість та неповторність людини як індивіда, суб'єкта і особистості, форма буття окремої людини, що живе та діє як унікальна, автономна і неповторна біосоціальна система, зберігаючи цілісність та відповідність самій собі в умовах неперервних змін, які відбуваються як у її внутрішньому, так і зовнішньому світі. У сучасній вокальній педагогіці змінюються «акценти» з підготовки слухняного, дисциплінованого, «покірного» виконавця на формування творчої індивідуальності та ініціативної особистості, здатної до продуктивної творчої діяльності та адаптації до нових соціокультурних умов [2].

Видатні вчені ХХ ст., такі як А. Маслоу, С. Рубінштейн, Е. Фромм, розглядають індивідуальність як джерело творчості людини, що активізує механізми її самоактуалізації та самореалізації. У цьому контексті творчість розглядається як невід'ємна риса індивідуальності людини, і для більш точного опису творчих здібностей особистості використовується термін «творча індивідуальність».

Щоб розкрити сутність поняття «творча індивідуальність», ми маємо розглянути інтерпретацію терміну «творчість». Проблеми унікальності, неповторності та індивідуальності людини тісно пов'язані з проблемами творчості. Творчість передбачає нове уявлення про предмет, знаходження нових рішень для виникаючих проблем, готовність відмовлятися від звичних шаблонів та стереотипів у поведінці, сприйнятті та мисленні, іншими словами, готовність до самозміни. Творчість – це внесення чогось нового у існуючий світ. Індивідуальність людини завжди неповторна. Реалізація цієї унікальності, неповторності вважається творчим актом. Сприяючи виявленню людиною власної індивідуальності, ми також сприяємо розкриттю її творчого потенціалу. Розв'язуючи завдання формування творчої індивідуальності, ми виходимо із розуміння творчості як вияву особистої унікальності. Різним аспектам творчості: визначенню її сутності, розгляду самого процесу, окресленню її різновидів, опису творчих психологічних якостей і протіканню їх розвитку присвячено величезну кількість філософської, психологічної, педагогічної літератури [2].

Ю. Мережко розглядає творчість як діяльність, що має своїм результатом створення нових духовних та матеріальних цінностей. Зокрема, вивчаючи її через призму музичності, наголошує на тому, що творча музична активність можлива перш за все «завдяки синтезу таких психічних процесів, як емоційний відгук на художні образи,

їх естетичне осмислення, інтуїтивне та логічно-пізнавальне осягнення змісту, творча уява» [4].

Творчість варто сприймати як особистісну рису, як реалізацію власної індивідуальності людини, а не просто як набір характеристик. Таким чином, творчий процес є виявленням індивідуальності.

Творчість розкривається у ході суб'єкт-суб'єктної взаємодії, і вона завжди спрямована на іншу людину. Творчість – це представлення власної індивідуальності іншим. Не зважаючи на різні визначення творчості, всі вони мають спільну ознаку – створення оригінального «продукту». Людська індивідуальність є унікальною, тому реалізація індивідуальності (тобто представлення її за допомогою соціально визнаних засобів) – це творчий акт, що вносить в світ нове, що раніше не існувало.

Під час творчої самореалізації людина проявляє власні характерні особливості, властиві тільки їй. Суспільство визнає людину як індивідуальність, оцінюючи її творчість. Загалом, творчою індивідуальністю можна вважати людину з цілісним «стержнем» особистості, багатим внутрішнім світом, що визначається автономністю, активністю, своєрідністю та оригінальністю у всіх проявах особистості, стійкою творчою спрямованістю та важливими результатами творчості.

Звичайно, кожна особистість тою чи іншою мірою має в собі зачатки творчої індивідуальності, які вона має постійно «зрощувати» в процесі професійної діяльності. Навіть у дитинстві людина проявляє свою унікальність через творчість, і оточення визнає її як індивідуальність, сприймаючи цю творчість. Тому, у будь-якій галузі слід не порівнювати, хто є найбільш творчою особистістю, а відзначати тих, хто реалізує свою індивідуальність у творчості, і визначати це як одну з характеристик творчої індивідуальності [2].

Отже, результати проведеного нами аналізу поняття «творча індивідуальність» дозволили виділити найважливіші тлумачення, серед яких:

– Творча індивідуальність розглядається як унікальність особистості, що безкінечно розвивається у своїй соціально-екзистенційній цілісності та виявляється у засвоєнні та створенні досвіду творчого життя;

– Творча індивідуальність розглядається як вияв унікального комплексу властивостей, що забезпечує внутрішню цілісність, активність та самостійність особистості під час втілення оригінальних результатів діяльності;

– Творча індивідуальність – це особистість, яка завдяки різноманітності своїх неповторних рис створює нові «продукти» діяльності, або ж, нові «продукти» культури;

– Творча індивідуальність являє собою поєднання психологічних особливостей особистості, які визначають її унікальність та відмінність від

інших людей, проявляючись у творчих здібностях, нахилах та ставленні, що отримали статус особистісної цінності суб'єкта і здійснюються через діяльність та взаємодію з іншими людьми.

Висновки. Отже, сутність творчої індивідуальності особистості визначається вченими як її унікальність, самобутність, суб'єктність та активність, що виявляється через її творчу діяльність – введення у світ новаторських і унікальних елементів, які до цього не існували.

Термін «творча індивідуальність» вживається не лише для підкреслення наявності індивідуальності як якості та рівня розвитку особистості, але і для вираження цієї індивідуальності у творчій діяльності як об'єктивно значущого результату творчості у конкретній галузі людської практики. Якщо «індивідуальність» є суттєвою якістю особистості як такої, то «творчість» є сутнісною якістю окремої особистості, що проявляється у конкретних сферах діяльності і цей феномен можна спостерігати не у всіх суб'єктів, а лише у тих, у яких вже проявилися індивідуалізовані творчі якості.

Сучасна освіта має розвивати самостійність, креативність та активність в особистості, сприяючи розкриттю її унікального творчого потенціалу. Також важливо виховувати особистість, яка є активним учасником соціального життя і саморозвитку.

Дискусія про творчу індивідуальність вказує на різні аспекти цього поняття. Творчість розглядається як вияв самобутності, що безперервно розвивається в соціальному контексті. Індивідуальність розглядається як унікальний комплекс властивостей, що забезпечує внутрішню цілісність та самостійність особистості в творчому процесі. Важливою є також унікальність кожної особистості, яка здатна створювати нове та вносити оригінальність у різноманіття національної культури.

Усі ці обговорення вказують на те, що кожна людина має потенціал для творчості та індивідуальності, який може проявлятися в різних аспектах її життя, включаючи освіту, професійну діяльність та взаємини з іншими. Важливо визнавати та підтримувати цей потенціал для стимулювання розвитку творчих та унікальних якостей кожної особистості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гарасимів Т. З. Індивідуальність як філософська категорія. Форум права : електрон. наук. фах. вид. Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 473–482.
2. Грітченко А., Іщенко Л. Педагогічна категорія «Творча індивідуальність особистості». Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Уманський державний педагогічний університет. 2015. № 2. С. 105–112.
3. Зайченко Л. Деякі проблеми розвитку української національної школи в педагогічній спадщині С. Р. Русової. Вісник академії пед. наук України. 1993. № 1. С. 80–90.
4. Мережко Ю. В. Активізація творчого самовираження старшокласників у процесі виконання творів українських композиторів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 14. Педагогічні науки: зб. наукових праць: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 22–24 квітня 2009 року до 175-річчя НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2009. С. 163–167.
5. Росквас І. А. Творча індивідуальність як предмет креативної педагогіки. Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. Хмельницький національний університет. 2016. № 21. С. 221.
6. Русова С. Вибрані педагогічні твори у 2 кн. Кн. 2. Ред. Є. І. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. С. 90.
7. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посібник. Київ: ІДСОУ, 1994. С. 112.
8. Шалиганова А. С. Індивідуальність як філософсько-правова категорія. Форум права. 2011. № 2. С. 972–980.